

JEDNA ARAPSKA VAKUFNAMA IZ OHRIDA IZ 1491. G.

U rukama Bećira Šaško iz Ohrida nalazi se prepis vakfije Jusufa Čelebije legalizovana u poslednjoj dekadi meseca šabana 896. godine (29. VI — 7. VII 1491). Vakfija je u obliku svitka, dužine 2,55 m, a širine 21,5 cm. Prema Šaškovim rečima original je odneo njegov stric u Tursku pre 25 godina. On tvrdi da su njegovi preci bili muvelelije vakufa Jusufa Čelebije, što potvrđuju i drugi Ohridani. Samo ni Šaško ni ostali Ohridani, koje sam pitao, ne znaju da kažu ništa o ličnosti dobrotvora Jusuf-Čelebije, nego ga zamenjuju sa Sinan-Čelebijom. Stvarno, postavlja se pitanje identiteta ovog Jusuf-Čelebije, koji je, bez sumnje, na neki način u vezi sa Sinan-Čelebijom, ali čiji je identitet takođe ostao nerazjašnjen.

U svom radu »Turski spomenici u Ohridu«¹ dr Fehim Bajraktarević govori o džamiji, imaretu (trpezi) i turbetu Sinana-Čelebije dajući i nadgrobni natpis na njegovom grobu, datiran 998. g. (1493). Ali i pored napora koje je prof. Bajraktarević uložio da objasni koje Sinan-Čelebi, ovo pitanje je još uvek ostalo otvoreno. Međutim, prof. Bajraktareviću ova vakufnama nije bila poznata. Ja sam za nju slučajno saznao i fotografisao je uz velike napore. Vakufnama nam daje nekoliko elemenata koji pomažu ako ne da potpuno rasčistimo ovo pitanje, a ono svakako da nešto više saznamo. Ima čak i nekoliko elemenata koji govore da je ovde reč o jednoj ličnosti, naime, da su Sinan-Čelebi i naš zaveštalac Jusuf-Čelebi jedno te isto lice, ili u krajnjem slučaju da je reč o dva brata.

Pre svega, datum smrti Sinana-Čelebije i datum legalizacije ove vakufname se gotovo podudaraju. Vakfija je overena 1491. g. po našoj eri, a Sinan-Čelebi je umro 1493, što je sasvim logično da je pre smrti legalizovao svoju vakufnamu. Od Sinan-Čelebije je ostao jedan imaret za koji su dru Bajraktareviću pričali (a o tome ima i drugih zapisa) da je imao veliku kuhinju i još veću prostoriju u kojoj se jelo. Od prihoda nekih sela ponedeljkom i četvrtkom se sirotinji davala čorba.²

Ovi podaci se u velikoj meri podudaraju sa podacima koje daje vakufnama. Naime, Jusuf-Čelebija je sagradio zaviju koja je određena da prvenstveno služi sirotim i ubogim, putnicima i namernicima, siromasima, siročadi i ohridskim udovicama. Zavija je imala nekoliko kuća, svoju kuhinju, štalu i drugo. Za izdržavanje zavije

¹ POF, V, 1954—55.

² Ibid, str. 116.

i podmirenje rashoda u vezi sa njom Jusuf-Čelebi je uvakufio dva sela, novac, vodenicu i dr. On je odredio da se petkom kuva zaprženi pirinač. To što su kasnije izvesni uslovi promenjeni, ne treba da nas čudi, jer takve izmene nalazimo redovno. Čak je čudo da se taj vakuf održao tako dugo, tj. do vremena stare Jugoslavije. Prema tome, svi su izgledi da je ovde reč o jednom te istom imaretu.

Sem toga, ne treba izgubiti iz vida činjenicu da su džamija i tako veliki imaret (javna trpeza) morali imati veliki vakuf. A o vakufu Sinana Čelebije nemamo nikakvih konkretnih podataka, sem da »je od prihoda od nekih sela u imaretu dva puta nedeljno, ponedeljkom i četvrtkom, besplatno izdavana sirotinji, bez razlike vere, čorba od tucane, kuvane i zapržene pšenice«. ³ Ovde se postavlja pitanje nisu li ta »neka sela« baš Vranište i Ležani, čije je prihode Jusuf-Čelebi zaveštao u korist škole i imareta?

Isto tako ne bi trebalo da nas buni ni to što u našoj vakufnami nije pomenuta džamija. U svim izvorima nalazimo da je Sinan-Čelebi džamiju sagradio u ime sultana, pa je i prirodno da je ta džamija imala i svoj poseban vakuf. Na osnovu toga moglo bi se zaključiti da je ovde reč o jednom te istom vakufu.

Onda se postavlja pitanje kakav je odnos između Sinan-Čelebije i Jusuf-Čelebije? Po mom mišljenju postoje samo dve mogućnosti. Prvo da je reč o jednoj te istoj ličnosti, da mu je pravo ime Jusuf, a da mu je nadimak Sinan, pa kao što često biva, ostao je po nadimku poznat. Meni se čak i čini da imena Jusuf i Sinan katkada idu zajedno kao jedno rođeno ime. Druga mogućnost je da je reč o dvojici braće. Takvu sam jednu varijantu čuo u Ohridu, a to je zabeležio i T. R. Đorđević, ⁴ kome su neki rekli da je u drugom grobu, kraj groba Sinan-Čelebije zakopan njegov brat, a neki drugi njegov sin. Ja sam sklon da verujem u prvu mogućnost, tj. da je reč o jednoj te istoj ličnosti. Uz ovu pretpostavku trebalo bi nadovezati i mišljenje Evlije Čelebije, koji ulogu osnivača ovog imareta pripisuje nekom Ohrizadeu. ⁵ Za njega Evlija kaže da je takođe podigao i jednu džamiju u Ohridu i poklonio je sultanu Bajazidu II (1451—1481). Teško je utvrditi do kog je stepena ovo Evlijino mišljenje tačno, ali svakako nije bez osnova, dok bi pisanje T. Đorđevića ⁶ da je Sinan-Čelebi sagradio i poklonio sultan-Mehmedu Fatihu trebalo odbaciti, jer se to vremenski ne podudara. Uostalom, iz same naše vakufname vidimo da je baš sultan Bajazid II dao Jusuf-Čelebiji dva sela i mulkovno vlasništvo koje je ovaj zaveštao. Tako bi se moglo zaključiti da su Sinan-Čelebi, Jusuf-Čelebi i Ohrizade jedna te ista ličnost. Na kraju, teško je i zamisliti da od jednog ovalko velikog dobrotvora, kakav je bio Jusuf-Čelebi, ne ostane nikakav trag niti pomen.

Ali, kako bilo, sve ovo ostaje samo pretpostavka dok se ne pronađu neki ubedljiviji dokazi. Nije suvišno ovde pomenuti da iz

³ R. T. Đorđević, *Naš narodni život*, X, 92.

⁴ N. d. 91.

⁵ *Seyahatname*, VIII, 738.

⁶ N. d. 91.

vakufname vidimo da se otac Jusufa Čelebije zvao Mahmud i da je bio kadija.

Vakufi Jusufa Čelebije. — Jusuf-Čelebi je, kako smo već pomenuli, sagradio u samom Ohridu jednu zaviju i školu za koju kaže da takve »nijedan graditelj nije sagradio i da im nema premca«. Iz samog teksta vakufname proizilazi da je zavija imala višestruke ciljeve: da služi kao mesto skupa pobožnih i učenih ljudi koji će se tu moliti, zatim kao svratište za putnike i namernike koji će tu odsedati i besplatno se odmoriti i hraniti, a isto tako i kao imaret, tj. kao neka vrsta trpeze za sirotinju. Za izdržavanje škole, zavije i za podmirivanje svih troškova, potrebnih za normalno funkcionisanje ovih objekata, Jusuf-Čelebi je uvakufio:

2 sela — Vranište i Ležani u struškom kraju sa svim prihodima od njih, sa stokom, poljoprivrednim oruđima i dr.

6 vodenica blizu sela Meševišta u Struškom

16 dućana u Ohridu

1 vinograd u mestu Čakoštini kod Ohrida

1 prazno zemljište blizu Ohrida

1 han u mestu koje ja nisam mogao da ubiciram (Karaverje)

1 ribnjak blizu Ohrida

10.000 srebrnih dirhema (akči)

Pismo dokumenta i neke karakteristike u pisanju. — Vakufnama je pisana pismom n e s h i. Prepisana je vrlo pažljivo tako da se dosta lako može čitati. Grešaka u pisanju, ako isključimo jezičke o kojima će biti govora, ima sasvim malo. One se mogu uglavnom svesti na sledeće:

Često izostavljane tačke iznad slova خ, npr. مفتح mesto مفتح, محاصة mesto محاصة, خلاصة mesto خلاصة. Ovakve greške sam ispravljao u samom tekstu i u napomenama ukazivao na to.

Ovde treba navesti i neke pozitivne odlike u pisanju. Sastavljač originala ili kasniji prepisivač vokalizuju najveći deo imena lokaliteta, npr., وَسَقَهَ جَقُوشَتَنَهْ itd. Isto tako vokalizuje i pasivne oblike glagola da bi se olakšao posao čitaocu, npr. سُودَ, حُرَرَ. Redovno piše tašdid i nunaciju na an. Naravno da sam ja sve to izostavio. Uostalom, faksimili su toliko jasni da će svako proveravanje na osnovu njih biti lako.

Jezik dokumenta. — Vakfija je napisana na arapskom jeziku. Grešaka ima prilično. Najkrupnije koje sam zapazio su sledeće: u upotrebi jusiva ليتزودون, ليتقربون u upotrebi člana u genitivnoj vezi kao موقية المرقومة ili pri slaganju imenice i prideva من روضة المذكورة i neke druge sitnije greške. Sve sam to ispravljao ispod teksta. Međutim, jezik ove vakfije, one koju sam objavio u prošlom

broju »Priloga«,⁷ kao i nekoliko drugih ranije objavljenih,⁸ navode nas da progovorimo malo o upotrebi arapskog jezika u pisanju ove vrste dokumenata, o razlozima zašto su ovi dokumenti pisani na arapskom, i o samoj pismenosti njihovih sastavljača.

Najstariji vakufski dokumenti nastali kod nas uglavnom su na arapskom jeziku. Vakufnama na perzijskom jeziku nema, bar ja nisam ni na jednu naišao.⁹ Pa i sami najstariji natpisi na raznim kulturno-istorijskim spomenicima iz turskog perioda su takođe na arapskom. Ali ne samo kod nas. Mi nalazimo da su i u Turskoj najstariji natpisi¹⁰ i vakufski dokumenti takođe na arapskom jeziku.¹¹ To je, bez sumnje, prešlo i kod nas prilikom osvajanja naših zemalja. Izgleda da su Turci preuzeli upotrebu arapskog jezika, bar u ovoj vrsti dokumenata od Seldžuka. Naime, sve vakufname iz doba Seldžuka su na arapskom jeziku,¹² kao i svi natpisi i dokumenti ostali od dinastije Karamanogullari.¹³ Naravno da se postavlja pitanje kako je arapski jezik mogao da bude tako dominantan u prvom periodu stvaranja Osmanske države, odnosno u XIV i XV veku. Međutim, treba imati na umu da je arapski jezik, sve do kraja XIII veka bio službeni jezik u Maloj Aziji. U tom periodu turski jezik nije nigde bio jezik državne administracije i kulture.¹⁴

⁷ Sv. X—XI, 1960—1, str. 55—73.

⁸ Vidi vakufname koje su objavili Elezović, Truhelka, Kemura, Kreševljaković i Šabanović.

⁹ Meni je prošlo kroz ruke možda stotinu vakfija izdatih (kod nas i u Turskoj) i neizdatih (u privatnim rukama i u sidžilima), ali sam naišao samo na jednu vakufnamu na perzijskom (Vakfija Gazi Orhan bega iz 1324. g. izdata u »Belletenu« V (1941) str. 276—288).

¹⁰ Najstariji natpisi u Carigradu, Anadoliji i Bursi su na arapskom jeziku. Vidi: *Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası*, god. II str. 488, god. V str. 318—319.

¹¹ Najveći broj ovih vakfija su izdali Ismail Hakki Uzunçarşılı, Ali Hikmet Berki, Tahsin Öz, Halim Baki Kunter, Dr S. Ünver u »Vakıflar Dergisi« i »Belletenu«. Postoje i dve posebne publikacije: *Fatih Mehmed II Vakfiyeleri*, Vakıflar Umum Müdürlüğü Neşriyatı, No 1, Ankara 1938. i *Zwei Stiftungsurkunden des Sultans Mehmed II Fatih*, Istanbuler Mitteilungen, Hrsg. von Der Abteilung Istanbul des Archäologischen Institutes des Deutschen Reiches, Heft 4, Istanbul 1935. Međutim, sve ove vakfije su potpuno nekritički izdate. Tako nalazimo da su katkada izdati samo faksimili (Tahsin Öz, *Zwei Stif-*

tungsurkunden...), zatim faksimili vakfije i isti tekst dat latinicom (*Fatih Mehmed II vakfiyeleri*), faksimil i prevod (I. Hakki Uzunçarşılı, *Sultan İkinci Murad'ın vasiyetnamesi*, Vakıflar Dergisi IV, 1—18), Halim Baki Kunter, *Emir Sultan Vakıfları ve Fatih'in Emir Sultan Vakfiyesi*, Vakıflar Dergisi IV, 39—81, itd. Jednom reči, pravo šarenilo, što umanjuje njihovu vrednost bilo sa istorijskog, pravnog ili filološkog gledišta. S pravom je prof. Ömer Lütfi Barkan ceo ovakav rad oko izdavanja vakfija u Turskoj podvrgao dosta oštroj kritici (Sr. *Türk Hukuk Tarih Dergisi*, Müdür prof. Dr M. Fuad Köprülü, Ankara 1944, Prikaz časopisa *Vakıflar Dergisi* str. 201—213).

¹² Dr Osman Turan, *Selçuk Devri Vakfiyeleri*, Belleten XI str. 17—28 i 197—235.

¹³ Ismail Hakki Uzunçarşılıoğlu, *Karamanoğulları devri vesikalariından İbrahim beyin Karaman imareti vakfiyesi*, Belleten I, Ankara 1937, str. 36—37. Jedna vakfija iz ove dinastije objavljena je u Belletenu 18, str. 337—345. Jedina turska vakufnama iz XIV veka na koju sam ja naišao je ona Murat bega I iz g. 1366 (*Tarih Vesikalari IV*, 1941).

¹⁴ Prof. Barthold, *Orta Asya Türk Tarihi hakkında dersler*, Istanbul 1937, str. 119.

Jedan savremeni turski historičar tvrdi da se u periodu Seldžuka u Diarbekiru govorilo arapski i da je službeni jezik raznih sultanata i emirata, formiranih od pokrajina otrgnutih od Vizantije bio arapski.¹⁵ Pa i mnogi turski pesnici koji su počeli da pišu na turskom jeziku žalili su se da im je teško da sastavljaju stihove i da nađu pogodne pesničke izraze na turskom.¹⁶ Sem toga, treba istaći i važan verski momenat. Nije čudo da se u tom periodu smatralo da je celishodnije da jedan natpis na džamiji ili medresi, jedna vakfija ili jedan sudski dokumenat, budu na arapskom, kao verskom jeziku. Kao rezultat svega toga mi u našim zemljama nalazimo da su najstariji natpisi i vakufski dokumenti pisani na arapskom jeziku.

Ovo stanje, odnosno dominacija arapskog jezika nad turskim traje u XIV, XV i prvoj polovini XVI veka, bar u pogledu pisanja vakufskih dokumenata, jer je najveći broj vakufnama pisan na arapskom jeziku. U stvari, u ovom periodu su nastali i najveći vakufi. Međutim, godine 960 (počinje 18. XII 1552) sultan Sulejman Zakonodavac naređuje muderisu Alaudin Efendiji da sve carske vakufname, napisane na arapskom jeziku, prevede na turski.¹⁷ Nema sumnje da je ova naredba sultana Sulejmana odraz snage i veličine turske imperije i predstavlja pokušaj da se turski jezik stavi, ako ne u privilegovan, a ono bar u ravnopravan položaj sa arapskim. Počevši od ovog perioda, mi imamo uglavnom vakfije pisane na turskom jeziku koje su, u stvari, čista kopija arapskih, uz bezbroj, ne samo termina i izraza, nego i čitavih rečenica i delova napisanih na arapskom, odnosno preuzetih iz arapskih vakufnama. Naravno da je i kasnije bilo vakfija pisanih na arapskom jeziku, jer je sastavljanje istih u mnogome zavisilo od samog kadije. Tako u »Hronici« Envera Kadića imamo prepis jedne arapske vakufname legalizovane god. 1256 (1840).¹⁸

Što se tiče jezika kojim su ove vakfije pisane, bar one naše, njihovi sastavljači stvarno zaslužuju posebnu pažnju. Bez sumnje, postojali su uzori, kao i za sve ostale vrste dokumenata, pojedini delovi se gotovo ponavljaju, diplomatski elementi svih vakfija uglavnom su slični, ali ipak svaka vakfija je u neku ruku posebno delo, razlikuje se od svake druge.

Neka nam kao primer posluži vakfija koju ovde objavljujemo. Ona je pisana čistim jezikom, sa svim odlikama stila koje su krasile arapski jezik u tom periodu. Bilo bi potpuno neosnovano misliti da se taj jezik u nečemu razlikovao od jezika u ostalim arapskim zemljama. Upoređujući je sa vakfijom Čauš bega, nastalom šezdesetak godina ranije,¹⁹ nalazimo izvesne sličnosti u dužoj invokaciji (Tamğid), i u načinu opisa granica uvakufljenih sela, ali te sličnosti mogu da budu koliko rezultat uticaja, isto toliko i sasvim slučajne.

¹⁵ Mükrimin Halil Yinanç, *Türkiye Tarihi. Selçuklar Devri*. Istanbul 1944, str. 160.

¹⁶ O ovome ima mnogo primera u delu Ağah Sirri Levend-a, *Türk dilinde gelişme ve sadalesme safhaları*, Ankara 1949.

¹⁷ I. Hakki Uzunçarşılı, *Çandarlı Zade Ali paşa vakfiyesi*, Belleten V, 550.

¹⁸ Sveska 23, str. 19.

¹⁹ Dr Hasan Kaleši, *Najstarija vakufnama u Jugoslaviji*, POF, sv. X—XI, 1960—61, str. 55—74.

Ovi dokumenti govore ne samo da su tadašnje kadije odlično poznavali arapski jezik, nego i da su bili veoma obrazovani. Duže invokacije koje nam izgledaju veoma zamršene, u suštini su odraz tadašnjeg shvatanja i rasuđivanja, ali način izražavanja, upotreba rimovane proze i mnogobrojni sinonimi govore o jednom visokom nivou obrazovanosti i odličnom poznavanju arapskog jezika. Nema sumnje, ovaj jezik i ovaj stil u neku ruku nam smetaju, jer to nije ni savremeni književni jezik i moderan stil, niti pak onaj briljantni i tečni jezik klasičnih arapskih pisaca iz zlatnog i srebrnog perioda. To je jezik dekadencije arapskog društva, on je odraz stagnacije ili, bolje reći, nazadovanja arapske nauke i književnosti. Taj period karakteriše sterilnost i mrtvilo u bilo kakvom vidu stvaralaštva u arapskom svetu, sem što će tu i tamo bljesnuti po neko veliko ime. Cela nauka i književnost svedeni su na pisanje komentara i glosa, ne dodajući ništa novo, već još više komplikujući originalne tekstove. Tako se naučno i književno stvaralaštvo pretvorilo u čitanje i komentarisanje tekstova. Ovo stanje je moralo da dovede i do izvesne degeneracije u jeziku, koji postaje zamršeniji, izveštačen, pun neprirodnih konstrukcija, dok je stil bombastičan, besadržajan i štur. Bitno je bilo da on bude kitnjast, da je u rimovanoj prozi, da ispunjava sve zahteve retorike i stilistike, a to što ništa ne kaže, bilo je potpuno sporedno. Najizrazitiji, a možda i jedini predstavnik ove vrste rada, ovakvog jezika i stila bio je Univerzitet u Azharu, čiji je uticaj, bez sumnje, bio znatan i kod nas, odnosno na naše ljude koji su pisali na arapskom. Ali, treba uvek imati na umu da je posle propasti Fatimida i Ajubida i njihovih škola Azhar bio kroz ceo jedan dugi period, sve do XIX veka, jedina škola iz koje se širilo nešto svetla, jedini centar koji je sačuvaio nešto od arapske i islamske civilizacije. Kako bilo, to je jedan stadij u razvoju arapskog jezika i mi moramo o tome voditi računa.

Treba posebno istaći da je dobar deo ovih kadija koji su pisali ovu vrstu dokumenata bio iz naših zemalja ili iz Turske. Vrlo je teško verovati da su oni bili Arapi. Uostalom, razni elementi turskog jezika, naročito u pisanju, dovoljno potvrđuju da nije reč o Arapima. Zato mislim da vakufname, pored mnogostruke važnosti, kao autentični materijal,²⁰ predstavljaju važne izvore koji govore o stanju pismenosti kod nas u tom periodu.

O nekim diplomatskim elementima Jusuf-Čelebijine vakufname. — Vakfija počinje kratkom invokacijom بسم الله الرحمن الرحيم.²¹ Posle toga dolazi duža invokacija (tamğid, taħmīd). Dužu invokaciju nalazimo gotovo redovno kod svih vakufnama. Sadržaj ove duže invokacije je gotovo svuda sličan — izražava se zahvalnost bogu, ističu se njegove osobine i njegova moć. Posle toga dolazi molitva za Muhameda, njegovu porodicu i drugove. Ovde imamo slučaj da

²⁰ O važnosti vakufskih dokumenata vidi: dr Fuad Köprülü, *Vakıf Müessesesi ve Vakıf vesikalarin ehemiyeti*, Vakıflar Dergisi, I, Ankara 1938.

²¹ Neke vakfije imaju kao kratku invokaciju هو المعين الفيض و هو المعين، تو كلى على الله، يا حي يا قيوم itd.

je duža invokacija došla pre kadijskih overa, mada je gotovo redovno slučaj obrnut, jer kadijske overe dolaze na početku dokumenta.

Međutim, često imamo slučajeva da overe budu napisane sa strane, a katkada nailazimo i na overe na kraju, pogotovu ako je prvobitnoj vakufnami nešto kasnije dodato. Onda taj dodatak (dail) overava kadija koji je to obavio. Bez obzira što je u ovoj našoj vakufnami overa napisana posle invokacije, ja sam je stavio na početku smatrajući da je to umesnije i sa sadržajne i sa diplomatske strane. Doduše, ako bismo se pridržavali same kompozicije vakufname i redosleda kako su pojedini njeni elementi napisani, mislim da bi kadijske overe trebalo da dođu na kraju.

Što se tiče samih overa, one mogu biti overe originala, i to prilikom sastavljanja vakfije, kasnije overe originala, i to u slučajevima kada su nastajali sporovi te je mutevellija bio prisiljen da donese vakfiju kod kadije koji je takođe ponovo overavao, i overe prepisa. Meni se čini da je u ovoj vakfiji reč o overi prepisa, ali ne običnog prepisa, kako smo navikli da često vidimo, a koje razlikujemo po tome što nalazimo izraze

اخذ اصل الوقفية، صورة الوقفية اخذت عن،

طبق صورة الاصل itd. Ovo nije ni kasnija overa, jer u takvim slučajevima redovno nalazimo

اذ عرض لا عرض itd. Ovde je reč o overi prepisa sačinjenog od kadije na osnovu naredbe sultana da se sastavi Knjiga raspodele i imenovanja, s tim što je kadija Čataldže, koji je bio zadužen da to uradi, ostavio samo svoju overu, prepisao celu vakufnamu i uneo jedan odlomak o pomenutoj Knjizi overe. Ali o ovome biće više reči malo kasnije.

Ostali delovi slede po već poznatom šablonu: *expositio* ili *narratio* koji počinje rečju و بعد pa sve do و بنى و انشا gde se govori o tome koji su bili razlozi da se ovaj vakuf osnuje; *dispositio* gde se navode vakufi i objekti i daje njihov opis i granice, *uslovi* (šurūt), *legalizacija* (tasgīl), *sanctio* koji u vakufnamama uglavnom ima formu prokletstva (la'na), zatim *datiranje* (ta'riḥ) i na kraju *svedočenje* (iṣhād).²²

U diplomatskoj obradi ove vakufname namerno sam ostavio za kraj jedno od najvažnijih pitanja baš u vezi sa ovom vakufnamom. Naime, pročitavši ovaj dokument, postavilo mi se pitanje da li je on originalna vakufnama, prepis ili kasnija rekonstrukcija, da li je sastavljena za života dobrotvora Jusufa Čelebije ili posle njegove smrti, a samim tim postavlja se i pitanje karaktera samog vakufa, odnosno da li je vakuf osnovan legalizacijom i registracijom (tesdžil) ili je osnovan punomoćjem, odnosno oporukom (vasijet). Jer, poznato je da su obadve vrste vakufa legalne, samo je razlika u tome što se vakuf osnovan registracijom legalizuje pred kadijom gde se obavlja prividni spor između dobrotvora i mute-

²² O ovim diplomatskim elementima ja ovom prilikom govorim ukratko, samo ih pominjem. Jednom

drugom prilikom pokušaću da detaljno obradim vakufname sa gledišta diplomatike.

vellije nakon čega kadija donosi odluku o punovažnosti i valjanosti vakufa i uvodi ga u sudski registar. S druge strane, vakuf osnovan vasijetom je onaj kada dobrotvor ne obavi formalnosti registracije pred sudom, već izjavi pred svedocima da posle svoje smrti određuje taj i taj svoj imetak kao vakuf i precizira uslove. U ovom slučaju nije potrebna legalizacija, odnosno registracija, mada dobrotvor može da napiše oporuku i da je pred svedocima pročita ili na sudu overi. Osnovno je, dakle, izjava, priznanje dobrotvora (iqrār bi l-qawl).

U našem slučaju, mislim, da nema nikakvih elemenata da je reč o vakufu osnovanom vasijetom, već da je vakuf osnovan registracijom, što znači da je dokument sastavljen za života dobrotvora i da je on to lično uradio u sudu. Za ovo imamo niz dokaza.

Pre svega, iz same duže ekspozicije ne vidimo nikakvih elemenata koji bi suprotno govorili, jer je ona identična kao i kod ostalih vakufnama. U samom dokumentu imamo niz jasnih rečenica koje ukazuju da je dobrotvor lično osnovao vakuf, kao: »... uvakufio je svojim rečima i delom kada su mu postupci bili punovažni...«, »... pa je za potrebe navedene zavijie iz svog čistog imetka i najlepšeg mulka uvakufio i zaveštao... u vreme kad je bio telesno i umno potpuno zdrav...«, »... postavio uslov da upravlja vakufima dokle god bude živ...« Takođe vidimo jasno da se pred sudom vodi spor između njega i mutevellije, a kadija je *presudio u njegovom prisustvu i prisustvu mutevellije*, itd.

Ali, postoje i dva vrlo jaka dokaza koji govore da je u ovoj vakfiji nešto izmenjeno posle dobrotvorove smrti. Prvi je overa. Iz nje se jasno vidi da je ova isprava napisana na osnovu naredjenja sultana — što je neuobičajeno pri osnivanju vakufa, jer je svako mogao da osnuje vakuf, alko je, naravno, za to ispunjavao šerijatom propisane uslove. Drugi, još ubedljiviji dokaz je drugi deo onog pasusa koji počinje: »Gospodin dobrotvor je uvakufio kao valjan i na šerijatu zasnovan vakuf...« i gde nalazimo: »... kako je to navedeno i napisano, objašnjeno i izloženo u pogledu propisanih rashoda u Knjizi raspodele i postavljanja koja je *sastavljena i napisana posle njegove plemenite smrti, tj. plemenitog uzvišenog dobrotvora*«,²³ a nešto kasnije vidimo da se kaže kako je dobio pismo da se sastavi ova raspodela. Onda o čemu je reč?

²³ Arapski tekst glasi:

الذي حرر وسوّد بعد قضاء نجه الشريف اي
الواقف المسموق ...

Dobro je poznato da su u vezi sa vakufima postojale razne zloupotrebe, pa čak i falsifikati vakufskih dokumenata, jer se ranije egzemplari originalnih dokumenata nisu čuvali u određenoj državnoj arhivi, već su bili u rukama upravnika vakufa (mutevellije). Sem toga, ma koliko uslovi vakufa bili detaljno precizirani, ipak oni nisu mogli ostati nepromenjeni vekovima. Prihodi od jednog jedinog imanja i karavansaraja nisu mogli biti svake godine isti. Ako je dnevnicu jednog vakufskog službenika u XV veku bila dve akče, ona nije mogla toliko da iznosi u XVII veku kada je akča imala daleko manju vrednost. Ovo isto važi i za održavanje vakufskih objekata, za troškove oko kupovanja životnih namirnica za kuhinju itd. Sve je to davalo mogućnosti za zloupotrebu. A ne treba isključiti mogućnost i da se originalna vakufija izgubi. Zato, mora da se nešto slično desilo sa vakufima Sulejmana Čelebije posle njegove smrti, te je sultan naredio da se sastavi knjiga raspodele. Ne treba izgubiti iz vida i činjenicu da je do ovoga moglo da dođe i prilikom nekog opšteg popisa vakufa, jer su pojedini sultani često preduzimali razne mere ne samo u vezi sa timarima već i sa vakufima. Ova sultanova naredba je došla kadiji Čataldže,²⁴ koji je uzeo original ili neki overeni prepis, ispustio ranije overe,²⁵ napisao samo svoju overu i u celosti prepisao vakufnamu, dodajući onaj deo o raspodeli, ukazujući time da se ubuduće ta Knjiga raspodele ima smatrati kao sastavni deo vakufname. Zbog toga, mislim, da je ovde reč o vakufu osnovanom legalizacijom, odnosno registracijom, a ne vasijetom, i da je vakufnama prepis originala s tim što su izostavljene overe i što je u nju ubačen odlomak koji govori o Knjizi raspodele. Ovo sve naravno posle vakifove smrti.

²⁴ Interesantno je da se naređenje ne upućuje kadiji Ohrida ili Bitolja, već kadiji Čataldže.

²⁵ U vakufnamama imamo često primera da se prilikom prepisa izostavljaju prvobitne kadijske overe.

Arapski tekst vakfije glasi:

Overa:

لما ثبت وصح و قفية ما في هذه الوثيقة من الاوقاف المذكورة عندى حكمت
بصحة اصله و شرايطه و لزومه حكما صحيحا شرعيا نمقه الافقر حسن بن محمد الاحقر
القاضى بحروسه حتالجه و المامور تسطير هذه الوثيقة مما يجب الامتثال لامره عز نصره
عنى³ عنهما لعافى

Sam tekst vakfije:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله الذى تفرد بابداع المبدعات و توحد بتكوين المكونات تاهت فى بيداء
كبريائه عقول العقلاء و ولهت فى بحار جلاله افهام الراسخين¹ من العلماء قد اعترف بانعجز
عن كمال معرفته الاولياء و شهدت المحدثات بوجوده و امتناع العدم عليه و الفناء
وفق خيار عباده لسلك مسالك الخيرات و وعدهم بالمجازات عليها يوم تبدل الارض غير
الارض و السماوات و الصلوة و السلام على رسوله و نبيه محمد صاحب الايات و المعجزات
الشفيع المشفع يوم العرصات و على آله و اصحابه السدين و اطبوا الله² على اداء السنن
و الواجبات.

و بعد فان الله تعالى خص بخلص عباده بنظر عنايته و آواهم الى كنف عصمته و رعايته
و زينهم بزينة العقل الراسخ و حلاهم بحلية الشرع الناسخ و جلا بـكـحل الهداية عيون
بصايرهم و نور بنور الهدى ضماير سرايرهم و وفقهم ليتقربون⁴ بانواع القرب و الطاعات
الى مولاهم و يتزودون⁵ بصرف اموالهم الى الخيرات لاخرهم من اولاهم و من جملة من
يجزى على هذا الاسلوب و يجعل رضاء ربه غاية المطلوب المولى العظيم و الجبر المفخم⁶ سلالة

¹ U tekstu الراسخين

² Reč الله je ovde suvišna.

³ Treba عفا

⁴ Treba ليتقربوا

⁵ Treba يتزودوا

⁶ U tekstu المفخم

العلماء الفضل و خلاصة⁷ العقلاء المكمل فخر المتأخرين ذخر المتبحرين سنان الملة و الدين مولانا يوسف چلبى ابن المرحوم العالم العامل بدرالدين مولانا محمود القاضى ادم الله عمره و عمر اخلافه و رحمه⁸ بفضلته و لطفه اسلافه لما راي على نفسه السليمة نعم الله جزيلة و منته جميلة و علم ان الدنيا الدنية ماوى البلية و مثنوى الرزية اقبالها منوط بادبارها و كمالها مربوط بزوالها شرورها اضعاف سرورها و قبورها اكثر من قصورها لا ثبات لتعيمها كظل زايل و لا قوار لمقيمها كضيف راحل اولها رفعة المبازل و القصور و آخرها ظلمة المحافر و القبور فللعافل الغير العاقل من يتفكر فيها بالبرة الظاهرة و يتدبر فيها بالبدية الباهرة و ام يتخذ لتاعها سوقا و علم ان الباطل كان زهوقا و نظر بعين الاعتبار في قول الله الملك الغفار و ما تقدموا لانفسكم من خير تجدوه عند الله تعالى هو خيرا و اعظم اجرا و فيما روى في الاخبار عن النبي الصادق المختار صلى الله عليه و سلم و على آله الاخبار ما تناوب الليل و النهار و تعاقب الظلم و الانوار الى يوم الحشر و القرار اذا مات ابن آدم انقطع عمله الا عن ثلث ولد صالح يدعو له و علم ينتفع به و صدقة جارية تبلغه اجرها الا و هى الوقف احب ان يندرج في زمرة من لا ينقطع عمله و ان يتزود من دنياه لعقباه و يعمل فى اولاه لا خراه و يسعى فيما يدوم ثوابه و اجره اذا انقطع اجله و عمره

و بنى و انشاء⁹ حسبة لله و رجاء به وجه الله فى مآق اوخرى المحروسة زاوية معمورة و بيت التعليم لا يتام المسلمين و الفقراء الصالحين لم يبين مثلها بان و لم يرلها ثاب و وقف تلك الزاوية حال نفاذ تصرفاته الجارى بقوله و فعله على الفقراء و المساكين ليكون مسكنا لهم و مراحا للمصدرين و الواردين و المسافرين الساكنين فيها من طوائف المسلمين متجليا بزى الصلحاء محافظا على اوقات الصلوات مقيما من العلماء و الكبار و المشايخ و السادات و الامراء لا يكون مخصوصا بالكبار بل الفقراء و المساكين اولى بذلك بهذه الخدمة¹⁰ لانهم من المنكسرة قلوبهم سيما من كان متمسكنا و متوطنا فى الموقية الموقومة.

⁷ U tekstu خلاصة

⁹ U tekstu و انشاء

⁸ Treba و رحم

¹⁰ U tekstu الخدمة

من الفقراء الصالحين والايام والارامل فانهم اولى بهذه الخدمة¹¹ بجميع ما تشتمل عليه من البيوت المتعددة والمحوطة والمطبخ والمخزن¹² والاصطبل وغير ذلك ثم احب ان يدوم هذا الخير ويبقى هذه الزاوية معمورة فوقف وحبس على مصالح الزاوية وتصدق بصدق النية وخلوص الطوية في صحة بدنه وسلامته عن الافات وكمال عقله بحيث يصح منه التبرعات من خالص امواله واطيب املاكه جميع القريرتين العامرتين الموسومتين باورانشته ولبزاني مع الخيانات المنسوبة للوقف المنموق بالامر العالي نفذه الله بالوالي الكاينتين في قضاء¹³ موقيه اوخرى المنموقة اللتين ملك للمواقف المحرور سلطان السلاطين السلطان بايزيد ابن السلطان محمد الخان¹⁴ ... خاد¹⁵ الله ملكه وابد دولته وعزه ونصره

وحدود القرية المزبورة المسماة باورانشته طرفها الشرقي من الشجرة المنصوبة في النهر الجارى المسى بدرين لعلامة الحد القديم في قرب الطالين¹⁶ المسى بكون يذهب ويتصل الى الجسر المنسوب بعلى بن كلوش ومن الجسر يذهب على وفق اثر النهر الجارى ويتصل الى حد القرية المسماة بچيتريجه ومنها يذهب ويتصل الى الموضع المعروف بروضة ولى وطرفها الشمالى من الروضة المذكورة¹⁷ ويذهب ويتصل الى روضة على بن كلوش ومنها يذهب ويتصل الى الطريق العام ومنها يذهب ويتصل الى مزرعة مكه ووقه ومنها الى مزرعة كوريجه ومنها الى مزرعة دديه ومنها الى مزرعة استانشه ومنها يذهب ويتصل الى شجرة الجوز¹⁸ ومنها الى مزرعة بوژدار ومنها الى مزرعة دراغه ومنها الى مزرعة يوان ومنها يذهب ويتصل الى جدول الطاحون الذى ياتي من وادى¹⁹ القرية المسماة بوشچانى

¹¹ U tekstu الخدمة

¹² U tekstu المخزن

¹³ U tekstu في قضا

¹⁴ U tekstu محمد الخان

¹⁵ U tekstu حلد

¹⁶ U tekstu ovde طالين kasnije ima-

mo طالين. Interesantno je da je uzeta ova turska reč (dalyan) i uklopljena u tekst kao arapska.

¹⁷ U tekstu من روضة المذكورة

¹⁸ U tekstu الشجرة الجوز

¹⁹ U tekstu وادى i ovde je hemze-suvišno.

و منه يذهب على وفق اثر الجدول و يتصل الى مزعة پوب و منها يذهب و يتصل الى الطريق العام الذى يذهب الى القرية المسماة بزنجه و من الطريق المذكور الى مزعة كورقو تودر و منها يذهب و يتصل الى الشجرة المسماة بالتركى قبا يلين²⁰ و منها الى مزعة بلجه و منها الى مزعة نيقولا براه و منها الى مزعة كونسق و منها الى مزعة كون براه و منها الى الطريق العام و على وفق اثر الطريق المذكور يذهب و يتصل الى مزعة مزك و منها الى مزعة ديتمتر بترى و منها الى مزعة دوقه و منها يذهب و يتصل الى النهر الجارى المسمى ببلجه و من النهر المذكور يذهب و ينتهى الى الموضع الذى يقال بالتركى طاش بورنى

و طرفها الغربى من الموضع المذكور يذهب و يتصل الى ذروة الجبل المسمى ببابوشه و منها يذهب و يمر من النهر المسمى بصوشيجه و يتصل من كروم القرية المسماة بزغراچانى الى كرم كورقو و منه الى كرم يانو و منه الى كرم دابجه و منه الى كرم ولق و منه الى كرم لقه بورشه و منه الى كرم ديتمترى قلان و منه الى كرم پاول راد و منه الى مزعة قواج و منها الى شجرة الجوز و منها الى الطريق العام و منه يذهب على وفق اثر الطريق المذكور و ينتهى من القرية المذكورة الى مزعة دوبروسلاو قالوكر

و طرفها الجنوبى من مزعة دوبروسلاو المذكور الى مزعة ميخال و منها الى مزعة مانتقو بورش و منها الى مزعة كوركو مارقو و منها الى روضة بود و منها يذهب و يتصل الى الماء الجارى المسمى بالتركى شوم صويى و منه يذهب على وفق اثر الماء الجارى المذكور و ينتهى الى الشجرة المنصوبة فى الماء المذكور تحت الطاليان المزبور المسمى بكورنه

و حدود القرية المذكورة المسماة بليزانى طرفها الجنوبى من الجسر المنسوب بعلى بن كلوش يذهب و يتصل الى الموضع الذى يقال بالتوكى ارماق²¹ المسمى بمانشه و منه يذهب و يتصل الى الجسر الثانى المنسوب بعلى²² المزبور و منه يذهب و يتصل الى حد القرية المسماة ببيجووه و منه يذهب و ينتهى الى روضة على²³ بن تمورطاش بك

²⁰ Nejasno napisano. Možda i
يليد

²¹ U tekstu pogrešno ارماق mesto

ازماق ili ابرمق و ارمق

²² Treba , المنسوب الى على mada u
tekstu često nalazimo ovako napi-
sano.

²³ U tekstu الى الروضة بعلى

وطرفها الشرقي من الروضة المنموقة²⁴ يذهب ويتصل الى الموضع الذي يقال بالتركي وليان كچدى و منه الى مزرعة باول باز و منها الى مزرعة استپان و منها الى مزرعة دوبرشقو و منها الى مزرعة پوب رايقو و منها يذهب ويتصل الى الشجرة المعبرة بالتركي بويك سوكت و منها الى الطريق العام و منه الى مزرعة استايچين و منها الى مزرعة پيو مارقو و منها الى روضة پوب قشمن و منها الى مزرعة نيقولا يعوى و منها الى الشجراء و الغيضاء و منها يذهب ويتصل الى الموضع الذي يقال بالتركي ارماق²⁴ المسى بوجيچه و منه الى مزرعة باجه و منها يتصل من حد القرية المسماة بلاوتارچه الى مزرعة كورو و منها الى الطريق العام و منه الى مزرعة بشيجه و منها يذهب ويتصل من حد القرية المسماة بدويانى الى مزرعة قلووير و منها الى الطريق العام و منه الى مزرعة رادوسلاو منها الى مزرعة تودرو و منها الى مزرعة رادوسلاو و منها الى مزرعة ولق و منها الى النهر اليابس و بالتركي قورى چاي و منه يذهب و ينتهى الى شجرة الكمثرى اليابسة

و طرفها الشمالي من الشجرة اليابسة المزبورة يذهب ويتصل من حد القرية المذكورة المسماة بدويانى الى مزرعة تودرجه و منها الى مزرعة اوستويقو و منها الى الطريق العام و منه الى مزرعة رادوسلاو و منها يذهب ويدور و يتصل الى الطريق العام المسفور و منه الى مزرعة يوان مانشه المذكور و منها الى مزرعة نيقولا بتقو و منها الى مزرعة پوب نيقولا و منها الى اثر الروضة المشهورة يذهب ويتصل الى العين الجارية و منها²⁵ يذهب على وفق اثر القرية المذكورة و ينتهى الى الماء الجارى المعروف بدرين

و طرفها الغربى من الماء الجارى المسطور يذهب على وفق اثر الماء المذكور و ينتهى الى الجسر المار ذكره المنسوب بهلى²⁶ بن كلوش

و جميع عشرة آلاف درهم منقود دون موعود فضى رايچ مسكوك بسكة سلطان السلاطين السلطان بايزيد الخان عز نصره من ثمن الاغنام المبيعة

²⁴ U tekstu ازماق

²⁶ Treba المنسوب الى على

²⁵ U tekstu و منه

و جميع طواحينه²⁷ الستة الكائنة بقرب قرية مشوشته الدائرة على النهر الشهير
بتريشه اربعة منها تدور في بيت واحد والاخرين في الاخر محدودة كلها من الجوانب
الاربع بالطريق

و جميع الحوانيت الستة عشر المتلاصقة بعضها ببعض المبنية كلها في داخل موقية
المرقومة²⁸ المستغنية عن التحديد لشهرتها بين اهاليها و لعدم خفاء شئ منها لكونها منتسبا
الى وقف المولى الواقف المرقوم
و جميع كومه الكاين في المحل الموسوم بيقوشته المستغني عن التحديد لشهرته في
مكانه باسم الواقف المزبور

و جميع اراضيهِ الفارغة الخالية الكائنة في جنب المحفوظة المنموقة القابلة للزراعة
و الحراثة مع آلات الزرع من البقر و الثور و المحراث و العجلة و ما يتعلق بها المستغني عن
التحديد للتعريف

و جميع الخان²⁹ الكائن في داخل موقية قره وريه (؟) المنسوب الى الواقف
المزبور مع دكاكينها المتعلقة اليها المستغنية عن التحديد لشهرتها بين اهاليها
و جملة طليانه³⁰ الواقع على النهر الجاري المصيد السمك³¹ تحت المحروسة المكتوبة
الموسومة بنهر و سقه الذي وقف الواقف المزبور لتعليم الصبيان من ايتام المسلمين
و الفقراء و الصالحين

و عين من محصوله السنوية للمعلم كل يوم خمسة دراهم من الدراهم المضروبة
المسكوكة المتداولة بين الناس و للخليفة درهما واحدا ان كفى منه و الا فمن محصولات
اوقاف الزاوية المزبورة ينحط في المصارف المسفورة و يوزع الحاصل حينئذ على موازاة
حصصها و محازاة سهامها³² المعينة المقررة على قدر التفاوت قلة و كثرة

²⁷ U tekstu طواحينه

²⁸ Treba الموقية المرقومة

²⁹ U tekstu الخان الكائن

³⁰ Treba طليانه

³¹ Treba مصيد السمك . Možda bi logičnije bilo da stoji
لصيد السمك

³² U tekstu على موازاة حصصها و
محاذاة سهامها

(و) وقف المولى الواقف ثبت³⁷ الله في كل المواقف بالقول الثابت كلما ذكر من القويتين و ما يؤخذ من اهاليهما مع ما يتبعهما من الخيانات المزبورة من الجزية و الخراج و غيرها من الرسوم الشرعية و العرفية و كلما ذكر من الطواحين و الدكاكين و الطليان³⁴ و الخان و الكرم و العقارات بجملة حدودها و حقوقها و طرائقها و لواحقها و مراقفها و توابعها و مضافاتها و منسوباتها و تلالها و اوديتها و مزارعها و مراتعها و شارعها و عامة رسومها الداخلة فيها و الخارجة عنها و بكل ما يضاف اليها من الحقوق ذكرت هنا او لم تذكر على ما زبر و حرر و بين و شرح على وجه التفصيل من المصارف المنسوقة في كتاب التوزيع و التعمين الذي حرر و سود بعد قضا نجبه³⁵ الشريف اى الواقف المنسوق المنيق نورالله مضجعه معتثلا و متبعا للخطاب¹⁶ العالى الواقف على المولى النحيف الحاكم الموقع اعلى هذه الوقية احسن الله تعالى عواقبه عن عالى الجناب من يجب الا تمتثال لامره و الانقياد احكمه خلد الله خلافته³⁷ و ابد سلطنته بعد ما عرض سلطان العلماء الراسخين و برهان الفضلاء الشامخين³⁸ منفذ الاحكام الاسلامية و اضع الحق موضعه في ديار العثمانية الحاكم العدل في عساكرها المنصورة متع الله اهل الادب بطول مدته و صارف³⁹ المكاره عن سدته في عز عرصة حضور السلطان الاعظم و الخاقان المعظم السلطان ابن السلطان بايزيد بن محمد خان خلد الله سلطانه و اوضح على العالمين برهانه و وقوع الخطاب الشريف من جنابه العظيم و قبله الفخيم على تحرير هذا التوزيع المزبور على الوجه المامور الذي يجده من يطلبه و قفا صحيحا شرعيا و حسبا صريحا مرعيا و تسجيلا معتبرا موزيا

ثم شرط المولى الواقف المنسوق جزاه الله بصالح اعماله في صحة بدنه و كمال عقله و نفاذ تصرفاته القولية التصرف في الاوقاف المذكورة لنفسه النفيسة ما دام روحه في بدنه انيسة يتصرف في غلاتها حيشما يشاء و يريد و غب افول شمس عمره و حلول الاجل على

³³ Treba ثبته

³⁴ Treba الطليان

³⁵ Treba بعد ili بعد ان قضي نجبه

قضاء نجبه

³⁶ U tekstu للخطاب

³⁷ U tekstu خلد الله خلافته

³⁸ U tekstu الشامخين

³⁹ Treba صرف

هامته لافتتار الخواص الشاب الموسوم ببهادر بن عبد الله دام عمره و بعده لا صلح ابناء الوقف المزبور ثم لا صلح ابناء ابناؤه ثم لا صلح ابناء ابناؤه ما توالدوا و تناسلوا بطنًا بعد بطن و قرنا بعد قرن فان لم يوجد الا صلح المتولية من البطن الاول يكون من البطن الثانى فاذا لم يبق منهم احد نعوذ بالله الحى القيوم من ذلك و الباقي⁴⁰ هو الله الاحد يكون امر التولية مفعوضا الى رأى من يستولى على سرير السلطنة فى الممالك العثمانية يفوض تولية الاوقاف المزبورة الى من يرى و يتصوب عن الفقراء الصالحين المشتهر بعقله و دينه و بالورع و العفاف بين المسلمين

و شرط الواقف المزبور تقبل الله مبراته ان يكون فخر العلماء الازكياء مولانا خير الدين بن خليل بن طورخان⁴¹ ناظرا على جميع امول الاوقاف المذكورة و مستغلاتها و مصارفها بحيث لا يكون امر منها الا بمعرفته و بعده يكون امر النظارة لا بناء الواقف كالتولية مع شرايطها و لا يكون امر التولية و النظر فى يد واحد سواء كان من الابناء او غيرهم و اذا لم يوجد ابنين⁴² من البطن الاول من الابناء يكون من البطن الثانى ناظرا و شرط ايضا عليها اى على المتولى و الناظر ان يكونا من الله على الحذر فى كل ما يات و يذر⁴³ فيعاملان فى الاوقاف مع الخدمة بالامانة على يرتضيه ارباب الديانة

و شرط الواقف المومى اليه لا زال بين الافاضل بالفضل مومى اليه ان ساعد المحصولات و يظهر ربحاته و فضلاته بمقارنته فضل الله العظيم من المحصولات الخمنة⁴⁴ من الاوقاف المزبورة يطبخ فى كل الجمعة الارز السمن يعبر بالتركى دانه برنج و ان يكون مرمة الاوقاف المذكورة اذا احتيج اليها مما زاد على هذه المعينات المنموقة فى التوزيع المكتوب بالحكم السلطانى عز نصره من المحصولات المذكورة فان لم توجد الزيادة او لم تكف الزيادة ينحط من المصارف المزبورة مقدار الكفاية و يصرف الى المرمة حتى لا يبقى الخلل فى اصل الاوقاف المزبورة و لا فى شىء منها

⁴⁰ U tekstu السابق

⁴¹ U tekstu طورخان

⁴² Treba ابنان

⁴³ Treba كل ما ياتىانه و يذرانه

⁴⁴ U tekstu المحمنة

و شرط ان يكون امر عزل المرتزقة و نصبهم في رأى المتولى و لا يدخل احد من
الكابر العصر و حكام الزمان في ذلك الامر و ان لا يعزل المنصوب ما دام مقيما في خدمته⁴⁵
و مراعي لما عين له من حرفته⁴⁶ فان انحرف اولا ينصحه المتولى و لا يعزله و ان عاد ثانيا
ينصحه و يزجره او ما و لا يعزله و ان استمر على ما عليه مما لا يليق بامره يعزله و ينصب
مكانه واحدا من الاهل

فان انهدم الموقوف عليهم الموى اليها و لم يمكن اعادتها لعائق من عوايق الزمان
او حادث من حوادث الحدثن فالاوقاف المزبورة كلها تكون وقفا على فقراء المسلمين
و مساكينهم

و بعد ما تم امر الوقف و شرايطه سلم الواقف المذكور دامت آثاره المحمودة و مقامته
المشهودة الاوقاف المذكورة بتسامها الى المتولى المزبور زيد عمره مفوضا اليه ضبط كل
امورها و نظم جل قيودها و انه دام عمره و زيد قدره باشر و تصرف فيها بنفسه العزيز⁴⁷
بما يليق للمتولين

ثم اراد الواقف المذكور ان يرجع عما تم محتجا بعدم اللزوم على مذهب الامام
الاعظم الاقدم رضى الله عنه و ادعى على المتولى المزبور ملكيتها عند من بيده الحل و العقد
في الاحكام بين الانام افاض الله سجال الانعام و ادعى عليه المتولى المذكور بوقفيتها شرعا
و بلزومها اصلا و فرعاً على قول الامامين الهمامين الصالحين الاكرمين و خاصه
مخاصمة⁴⁸ شرعية

و بعد هذه المخاصمة⁴⁹ الشرعية و المرافعة المرعية حكم الحاكم الموقع اعلى هذا
الكتاب ادام الله جايز القضاء نافذ الامر و الامضاء بحضرتة في وجهه و في وجه من خاصه
بعد ما عرف موضع الخلاف بصحة هذا الوقف و لزومه و ثبوت شرايطه في خصوصه⁵⁰

⁴⁵ U tekstu خدمته

⁴⁸ U tekstu محاصمة

⁴⁶ U tekstu خرفته

⁴⁹ U tekstu المخاصمة

⁴⁷ Treba بنفسه العزيزة

⁵⁰ U tekstu خصوصه

و اسماعيل بن حاجى ابراهيم	و حاجى احمد بن حاجى ابراهيم
و مولانا طورمش بن مصطفى	و امير خير الدين بن عبد الحى
و محمد بن قره كوز يوسف	و مصطفى بن سنان بك الجدى
و غيرهم من الحاضرين	

Na margini vakfije napisane su sledeće tri rečenice:

ادب البرء خير من الذهب
الادب خير ميراث و حسن الخلق خير قرين
خير الكلام ما قل ودل

PREVOD VAKUFNAME JUSUFA ČELEBIJE

Čataldža, između 29. juna — 8. jula 1491.

Prevod kadijske overe glasi:

Budući da je kod mene utvrđeno i ustanovljeno uvakufljenje u ovom dokumentu navedenih vakufa, ja sam presudio valjanom, na šerijatu zasnovanom i punovažnom presudom da je valjan vakuf i njegovi uslovi.

Napisao je ovo najsiromašniji i najneznačajniji Hasan, sin Muhammedov — oprostio im onaj koji prašta! — Kadija u bogomčuvanoj Čataldži, kome je naređeno od strane onoga čijem se naređenju mora povinuti — neka se poveća njegova pobeda! — da napiše ovu ispravu!

Prevod same vakufname glasi:

U ime Allaha milostivog, milosrdnog!

Hvala Allahu, koji je sam proizveo sve što je nastalo i jedini stvorio sve što je stvoreno! U prostranstvu njegove veličine gube se umovi mudrih, a u moru njegova veličanstva ostaju van sebe pameti veoma učenih. Dobri ljudi su priznali da su nemoćni da ga potpuno spoznaju, sve što postoji potvrđuje nužnost njegovog bivstvovanja i nemogućnost njegova nepostojanja i prolaznosti. On je nadahnuo svoje najbolje robove da idu putevima dobrih dela, obećavši im da će biti nagrađeni za njih onoga dana kada zemlja i nebesa budu zamenjeni drugim. I neka je blagoslov i spas njegovom poslaniku i vesniku Muhammedu, koji je pokazivao čuda i nadnaravna dela, posredniku čije će se posredovanje uvažiti na sudnjem

danu, zatim njegovoj porodici i drugovima koji izvršavaju od Allaha propisane dužnosti i sve ono što je Muhammed radio.

A zatim: Uzvišeni Allah je odlikovao svoje iskrene robove pogledom svoje pažnje, sklonio ih pod okrilje svoje zaštite i čuvanja, okitio ih nakitom zdrave pameti i ukrasio ih ukrasom šerijata koji derogira [ranije šeriate]; izbistrio je surmom upute oči njihove pronicljivosti, prosvetlio svetlom pravog puta savesti njihovih skrivenih misli (duše), nadahnua ih da se svakovrsnim dobrim delima i pokornostima približe svome Gospodaru i da se opskrbe za onaj svet trošeći u dobrotvorne svrhe svoju imovinu na ovom svetu.

Jedan od onih koji sledi ovakav pravac i koji je uzeo sebi za cilj da njegov Gospod bude zadovoljan njime jeste preuzvišeni gospodin i veliki učenjak, potomak čestitih učenjaka i vrhunac savršenih odličnika, ponos poznijih [učenjaka] i riznica svestranih naučnika, vršak religije i vere,¹ naš gospodin Jusuf Čelebi, sin blaženopočivšeg naučnika, koji se pridržavao (božjih) zapovesti, uštapa vere, našeg gospodina Mahmuda, kadije — Allah dao da mu život bude dug, poživio njegove potomke i smilovao se svojom dobrotom i blagosti njegovim precima! — kad je primetio da su Allahove blagodati prema njemu obilne i dobročinstva divna, kad se uverio da je ovaj jadni život stecište nevolja i boravište nedaća, da je sreća na ovom svetu uslovljena njezinim nestankom, da je i naj-savršenija udobnost na svetu povezana s njezinim iščeznućem, da je na svetu nekoliko puta više zla negoli radosti, a grobova više od dvorova, da nema postojanosti uživanja kao ni senci koja nestane, da nema stalno mesto boravka onome koji prebiva na ovom svetu kao ni gostu-prolazniku, da su njegov početak kuće i dvorovi, a kraj tmine raka i grobova, pa da je pametan, a ne rasejan onaj koji o ovom svetu razmišlja trezveno i rasuđuje o njemu blistavim umom, koji ga nije uzeo za svoje mesto uživanja, koji zna da onome što je lažno nema opstanka i koji detaljno razmišlja o rečima Allaha, milostivog vladara: »Dobro koje činite za sebe unapred, naćićete ga da je i kod Allaha dobro, i još veće po nagradi«² i o rečima koje se navode da ih je rekao istiniti i odabrani Vesnik (Muhammed) — Allah ga blagoslovio i spasao, i njegove čestite potomke dogod se budu smenjivali dani i noći i dolazili jedni posle drugoga tmina i svetlo, sve do dana oživljenja i konačne odluke: »Kad čovek umre, prestaje njegovo sticanje [sevapa] osim od troje: čestitog deteta koje moli za njega, nauke s kojom se koriste drugi i trajne milostinje za koju će mu nagrada stići«, a to je vakuf — [dobrotvor] je zaželeo da se i on uvrsti među one čija se dobra dela neće prekinuti, da se na ovom svetu opskrbi za onaj svet, da na ovom svetu poradi za onaj i da se potrudi da uradi ono od čega će sevap i nagrada potrajati kada njemu dođe sudnji čas i prekine mu se život.

¹ U tekstu *Sinānu l-millati wa d-dīn*.

² *Qur'ān*, LXXIII, odlomak 31. ajeta. Ovdje je sastavljač ili pisar

uz reč الله ubacio تعالى koja ne postoji u samom ajetu.

[Dobrotvor] je za božju ljubav i nadajući se božjoj naklonosti podigao i sagradio u centru zaštićenog Ohrida cvatuću zaviju i školu za muslimansku siročad i pobožne siromahe, kakve nijedan graditelj nije sagradio i kojima nema premca. On je tu zaviju uvakufio svojim rečima i delom kada su mu postupci bili punovažni, u korist siromaha i ubogih, s tim da bude njihovo boravište i mesto odmora za one koji odlaze i dolaze, za namernike i putnike muslimane koji stanuju u njoj i koje krasi odeća pobožnih i koji vode računa o vremenu molitvi i klanjanju, za naučnike, velikane, šejhove, gospodu i zapovednike, ali da ne bude samo namenjena velikanima, već da su siromašni i ubogi preči, jer je njima potrebniija ova usluga pošto su oni slomljenih srca, a naročito [da bude namenjena] poštenim siromasima, siročadi i udovicama koje stanuju u pomenutom zaštićenom [gradu], jer je njima najpreča ova usluga. [Sve je to uvakufio] sa svim mnogobrojnim kućama, sa ostavom, kuhinjom, magacinom, štalom i drugim.

Zatim je zaželeo da ovo dobro delo potraje i da zavija ostane u cvatućem stanju, pa je za potrebe navedene zavije iz svog čistog imetka i najlepšeg mulka uvakufio i zaveštao — s najistinitijom namerom i najiskrenijim željama, u vreme kad je bio telesno i umno potpuno zdrav i kada nije imao nikakvih mǎna tako da su njegova darovanja valjana — cela dva nastanjena sela nazvana Vranište³ i Ležani⁴ sa svim životinjama koje pripadaju pomenutom vakufu na osnovu uzvišene zapovesti — neka to osnaži uzvišeni Allah! — koja se nalaze u pomenutom zaštićenom kadiluku Ohrida, a dao ih je navedenom dobrotvoru u mulkovno vlasništvo Sultan nad Sultanima, Sultan Bajazid sin Sultana Muhameda Hana,⁵ neka Bog učini trajnim njegovo carstvo i ovekoveči njegovu državu, moć i pobedu!

Granice pomenutog sela, nazvanog Vranište su sa istočne strane: od drveta koje stoji na tekućoj reci nazvanoj Drim⁶ i obeležava staru granicu blizu ribnjaka nazvanog Đuren⁷ ide i proteže se do mosta koje pripada Aliji, sinu Kaloša; od mosta ide uporedno sa koritom tekuće reke i stiže do granice sela nazvanog Čatriča;⁸ od njega ide i svršava se kod mesta poznatog kao Velijina bašta.⁹

Sa severne strane: od pomenute bašte ide i stiže do bašte Alije, sina Kaloša, od nje ide i stiže do javnog puta; od njega ide i proteže se do njive Make Duka;¹⁰ od nje do njive Đurice, a od nje do njive Deđe, a od nje do njive Staniše,¹¹ od nje ide i proteže se do orahovog drveta; odatle ide do njive Božidara, a od nje do njive Drage;¹²

³ U tekstu *Ivranište*. Selo Vranište nalazi se na samom putu za Debar, oko 5 km. daleko od Struge.

⁴ Ovo selo se i danas zove Ležani, nalazi se oko 7 km. severno od Struge.

⁵ Misli na Bajazita II, vladao od 1481—1512.

⁶ U tekstu Drin.

⁷ U tekstu *aṭ-talyān al-musammā bi k-w-r-n*. Nisam mogao da ubiciram ovaj ribnjak.

⁸ Selo Čatriča nalazi se u Struškom kraju, pored Drima.

⁹ U tekstu *rawḍatu Wali*

¹⁰ U tekstu M-k-h D-W-Q-H. Ne znam kako bi trebalo da glasi ovo ime.

¹¹ U tekstu Istan(i)ša.

¹² U tekstu Draga(h). Ne znam da li je Draga ili Dragi. Ostavio sam kako je u tekstu.

od nje do njive Jovana, a od ove ide i proteže se do vodeničnog potoka koji dolazi iz doline sela nazvanog Buščani,¹³ odatle ide uporedo sa koritom potoka i stiže do popove njive; od ove ide i stiže do javnog puta koji vodi u selo nazvano Zelnica,¹⁴ od pomenutog puta do njive Đurka Todora, a odatle ide i stiže do drveta nazvanog na turskom »kaba pelin«, (?)¹⁵ a od njega do njive Belča, a od nje do njive Nikole Braje; od ove do njive Doniska,¹⁶ a od ove do njive Đon Braje, a odavde do javnog puta pa uporedo sa trasom pomenutog puta ide i stiže do njive Muzalka; odavde do njive Dimitra Petra, a od nje do njive Dulke; od nje ide i proteže se do tekuće reke nazvane Belica,¹⁷ a od pomenute reke ide i svršava se kod mesta nazvanog na turskom »Taš burnu«.

Sa zapadne strane nastavlja se od pomenutog mesta i stiže do vrha planine nazvane Babuša, a od njega ide i prelazi reku nazvanu Sušica¹⁸ i proteže se do vinograda sela nazvanog Zagračani,¹⁹ pa do vinograda Đurkovog, odatle do vinograda Jana, a od njega do vinograda Dabče, odatle do Vučkovog vinograda, a od njega do vinograda Leke Borše. Od njega do vinograda Dimitrije Kalana, a od ovoga do vinograda Pavla Rada; od njega do njive Kovača,²⁰ a od nje do orahovog drveta; od njega do javnog puta, a od puta ide uporedo sa trasom pomenutog puta i završava se kod pomenutog sela kod njive Dobroslava Kaluđera.²¹

Sa južne strane: od njive pomenutog Dobroslava [ide] do njive Mihajla, a od nje do njive Manka Borša; od nje do njive Đurka Marka, a od ove do bašte Bude; od ove ide i proteže se do tekuće vode (reke) nazvane na turskom »Šum suyu«,²² a od ove ide uporedo sa trasom pomenute tekuće vode i svršava se kod drveta koje se uzdiže na pomenutoj vodi ispod navedenog ribnjaka nazvanog Gorno.

Granice pomenutog sela nazvanog Ležani sa južne strane su: od mosta koji pripada Aliji, sinu Kaloševom pa ide i proteže se do mesta koje se na turskom zove »Irmak« nazvanog Manša,²³ a od njega ide i proteže se do drugog mosta koji pripada pomenutom Aliji, odatle ide i stiže do granice sela nazvanog Ježovo,²⁴ a odatle ide i završava se kod bašte Alije, sina Timurtaš bega.²⁵

¹³ U tekstu Buščani ili Boščani. Ovakvo selo ne postoji. Postoji selo Vefčani.

¹⁴ U tekstu Z-L-N-G-E(h). Ovo se selo danas zove Zelnica.

¹⁵ U tekstu *Qaba pelin*, a može pelid. Nisam mogao da nađem koje je ovo drvo.

¹⁶ U tekstu napisani konsonanti k-w-n-s-q. Ne znam koje bi ime to moglo da bude.

¹⁷ Ova reka se i danas zove Belica i Belička reka. To je mali potocić koji se uliva u Drim, prolazi kraj samog sela Dolna Belica.

¹⁸ U tekstu Sušiče. Reka Sušica je blizu sela Zagračani, u Struškom kraju.

¹⁹ Ovo selo se nalazi na proplancima Jablanice, zapadno od Struge na 5—6 km.

²⁰ U tekstu *mazra'a Qowač*.

²¹ U tekstu Dobroslav Qaluđer.

²² U tekstu Šum Suyu. Ime reke koja se danas zove Šum kod s. Zagračani.

²³ U tekstu: *al-mawđi' alladī yuqālu bi t-turkiyyi armaq al-musammā bi manše*. Nisam mogao da ubiciram koji je ovaj potok (Irmak).

²⁴ Nisam mogao da ubiciram selo Ježovo, ili Jedžovo.

²⁵ U tekstu Ali ibn Timurtaš beg.

Sa istočne strane: od navedene bašte ide i stiže do mesta koje se na turskom zove »Vel-jan Geçdi«,²⁶ a odatle do njive Pavla Baza, odatle do njive Stepana, a od nje do njive Dobreška; od ove do njive Pop Rajka, odatle ide i stiže do drveta koje se na turskom zove »Büyük süyüt« (Velika vrba); od njega do javnog puta, a odatle do njive Stajčina, a od nje do njive Peja Marka, a od ove do bašte Pop Kasmana;²⁷ od nje do njive Nikole Jagvi, a od nje do gaja i šumarka, a odatle ide i proteže se do mesta koje se na turskom zove »Irmak« (reka) nazvana Bučica;²⁸ odatle do njive Belča, a odatle se proteže od granice sela nazvanog Lavtarča²⁹ do njive Đure, a od nje do javnog puta; od njega do njive Bešidža, a od ove ide i proteže se od granice sela nazvanog Dobovjani³⁰ sve do njive Kaluđera; od nje do javnog puta, a od njega do njive Radoslava; odavde do njive Todora, od ove do njive Radoslava, od ove do njive Vulka (Vlk), a od ove do presahle reke koja se na turskom zove »Kuru Caj« (Suvja reka, Suvi potok),³¹ odatle ide i završava se kod drveta osušene kruške.

Sa severne strane: od pomenutog osušenog drveta ide i proteže se od granice pomenutog sela nazvanog Dobovjani do njive Todorčeta, odatle do njive Stojka, a od nje do javnog puta; odavde do njive Radoslava, a od nje ide, kruži i stiže do pomenutog javnog puta; od ovog do njive pomenutog Jovana Manše, a od nje do njive Nikole Petka, a od nje do njive Popa Nikole, odavde do međe »Čuvene bašte«, pa ide i proteže se do izvora, a od ovog ide naporedosa međom pomenutog sela i završava se kod tekuće reke poznate pod imenom Drim.

Sa zapadne strane: od navedene tekuće reke ide uporedo sa koritom pomenute vode i svršava se kod pomenutog mosta koji pripada Aliji, sinu Kaloševom.

[Takođe je uvakufio] svih deset hiljada srebrnih dirhema koji su u opticaju, koje je priložio u gotovom, a ne samo obećao, kova Sultana nad sultanima, Sultana Bajazida Hana — neka se poveća njegova pobeda! — [koji je novac on dobio] od prodatih ovaca.

I svih svojih šest vodenica blizu sela Mešešta³² koje rade na reci nazvanoj Trebiša.³³ Četiri od njih rade u jednoj zgradi, a dve druge u drugoj. Sve se sa sve četiri strane graniče putom;

I svih šesnaest dućana međusobno spojenih, svi sagrađeni u samom pomenutom zaštićenom [gradu], čije je granice suvišno opisivati, jer su poznati među njegovim građanima zbog pripadnosti

²⁶ U tekstu Walyan geçdi.

²⁷ U tekstu p-w-r q-t-m-n.

²⁸ U tekstu: *ila l-mawđi alladı yuqālu bi t-turkiyyi irmaq al-mu-sammā Bučica*. Ova reka se danas zove Bučalka, nalazi se severoistočno od sela Volino u Struškome kraju. Jasno je da se tada zvala Bučica.

²⁹ U tekstu Lavtarče. Nisam mogao da ubiciram ovo selo.

³⁰ Selo Dobovjani se nalazi na

putu iz Struge za Debar, 4 km. udaljeno od Struge.

³¹ U tekstu *Ila n-nahr al-yābis-wa bi t-turkiyyi Kuzu Çay*. Ova reka se danas zove Suvi Potok i nalazi se južno od sela Mešešta.

³² U tekstu Mašawište. Selo Mešešte se nalazi na pruzi Ohrid—Kičevo.

³³ Reka Trebiša se nalazi kod sela Mešešta.

vakufu pomenutog gospodina dobrotvora, i što ne postoji ništa skriveno u vezi sa njima;

I ceo svoj vinograd koji se nalazi na mestu nazvanom Čalkošćina,³⁴ čije je granice suvišno opisivati, zato što je poznat u svom mestu po imenu pomenutog dobrotvora;

I celo svoje prazno i nenaseljeno zemljište koje se nalazi na južnoj strani pomenutog zaštićenog [grada] koje se može sejati i orati, sa svim poljoprivrednim pomagalima, govedima, volovima, plugovima, kolima i svim što mu pripada. Određivanje granica je suvišno zato što je ono dobro poznato.

I ceo han koji se nalazi u zaštićenom karaverju³⁵ koji pripada pomenutom dobrotvoru sa dućanima koji su mu pripojeni. Njihove je granice suvišno opisivati, jer su poznati u narodu.

I ceo svoj ribnjak na tekućoj reci gde se lovi riba koji se nalazi ispod navedenog zaštićenog [grada] na reci zvanoj Voska.³⁶ Navedeni dobrotvor ga je uvakufio za školovanje dece, muslimanske siročadi i dobrih ljudi. Od godišnjih prihoda ribnjaka odredio je učitelju dnevno po pet dirhema kovane monete koja je u opticaju u narodu, a zameniku po jedan dirhem, ako to bude dovoljno od prihoda [ribnjaka]. A ako ne, onda iz prihoda vakufa navedene zavije: smanjiće se propisani rashodi, pa će se tako dobivena svota raspodeliti prema određenim i utvrđenim delovima i udelima uz manja ili veća odstupanja.

Gospodin dobrotvor je uvakufio kao valjan i na šerijatu zasnovan vakuf, kao izričito zaveštanje koje treba uvažiti i kao vredno i zadovoljavajuće darovanje — Allah ga čvrstom reči u svakoj prilici učinio nepokolebivim! — sve što je navedeno u vezi sa ona dva sela: što se uzima od njihovih stanovnika sa svim što pripada od nabrojanih prihoda: džizje, harača i drugih šerijatskih i od države propisanih dažbina; sve što je navedeno, a tiče se mlinova, dućana, ribnjaka, hana, vinograda i nekretnina u okviru svih njihovih granica, prava, puteva, sporednih prostorija, onoga što im pripada, što im je dodato ili dopisano, sa brdima, dolinama, njivama, pašnjacima, ulicama i svim daćama bilo da ulaze u njih ili izlaze, i svim dodatnim pravima bila ona spomenuta ovde ili ne, kako je to detaljno navedeno i napisano, objašnjeno i izloženo u pogledu propisanih rashoda u Knjizi raspodele i postavljenja koja je sastavljena i napisana posle njegove plemenite smrti, tj. pomenutog uzvišenog dobrotvora — Allah učinio svetlim njegov grob! — povinjavajući se i sledeći uzvišeno pismo koje je došlo neznatnom muli, kadiji koji se potpisao gore na ovoj ispravi — uzvišeni Allah učinio lepim njegov kraj! — od uzvišene strane, od onoga čijoj se zapovesti mora povinuti — Allah učinio večnim njegov hilafet i trajnim njegovo carstvo! — a pošto je izložio prvak svestranih naučnika, dokaz uzvi-

³⁴ Selo i vinogradi blizu Ohrida.

³⁵ U tkestu Q-r-h-W-r-y-h. Jasno je da je ovde reč o nekom mestu i to većem, ali ja nikako nisam mogao da ubiciram.

³⁶ Reka Voska je blizu Ohrida, na ulazu iz Struge. Stari Ohridani se sećaju da je tu bio ribnjak.

³⁷ Dane pirinc znači oljušteni pirinač.

šenih odličnika, onaj koji sprovodi islamske presude i koji u osmanskim pokrajinama stavlja istinu na njezino mesto, pravedni sudija u osmanskoj pobedonosnoj vojsci — Allah dao da se obrazovani koriste njegovim dugim životom i da se odstrane neprijatnosti iz njegovog sedišta u dvorcu u kome obituje najveći Sultan i najpoštovaniji han, Sultan sin Sultana, Bajazid sin Mehmeda Hana — neka Allah učini večnim njegovo carstvo i pokaže svetovima dokaz [svoga opstojanja]! — i pošto je došlo časno pismo od njegove (Kazaskerove) uzvišene ekselencije i njegove uzvišene strane da se sa stavi ova navedena raspodela na način kako je naredeno i koji može naći svako ko je bude tražio.

Zatim je pomenuti gospodin dobrotvor — neka ga Allah nagradi za njegova dobra dela! — budući zdravog tela, savršene pameti, kada su njegovi govorni postupci punovažni, postavio kao uslov da raspolaganje pomenutim vakufima bude u njegovim rukama dok mu skupocena duša bude sadrug njegovog tela: da on raspoláže vakufskim prihodima kako želi i hoće. A kada zađe sunce njegovog života i spusti mu se smrt na glavu onda [neka bude u rukama] slavnog među najboljima, mladog čoveka po imenu Behadira, sina Abdullahova — život mu dug bio! — a posle njega u rukama najboljeg sina pomenutog dobrotvora, zatim najboljeg među sinovima njegovih sinova, pa sinova sinova njegovih sinova, dok se budu radali i razmnožavali, s kolena na koleno i sa generacije na generaciju. A ako nema pogodnog za upravu iz prvog kolena, onda neka bude iz drugog. A ako ne ostane niko od njih — utičimo se od toga Živom i Večitom Allahu! večito će ostati samo Allah, — onda će upravljanje vakufom biti prepušteno mišljenju onoga koji bude sedeo na carskom prestolu u osmanskim zemljama, upravu navedenih vakufa poveriće onome kome on misli i koga smatra ispravnim, nekom čestitom siromahu, poznatom među muslimanima po svojoj pameti, svojoj pobožnosti i čednosti.

Zatim je pomenuti dobrotvor — neka Bog primi njegova dobročinstva! — postavio kao uslov da ponos među oštroumnim učenicima, naš mula Hajrudin Halil, sin Turhanov, bude nadzornik (nazir) svih imanja pomenutih vakufa, prihoda i rashoda tako da se ništa ne uradi bez njegovog znanja. Posle njega neka dužnost nazira pripadne sinovima dobrotvora, kao što je slučaj sa upravom (mutevelijskom službom) i svim uslovima u vezi sa njom s tim da mutevelijska i nadzornička (nazirska) služba ne smeju biti u jednim te istim rukama, bili u pitanju sinovi ili drugi. Ako ne postoje dva sina iz prvog kolena, onda će nazir biti iz drugog.

Takođe je njima stavio kao uslov, tj. muteveliji i naziru da se boje Allaha u svemu što urade i ne urade, da verno služe vakufima, kako to dolikuje pobožnim ljudima.

Pa je takođe odredio pomenuti dobrotvor — neka uvek bude među plemenitima po svojoj pomenutoj vrlini! — da, ukoliko dobro ponese letina i pojave se prihodi i viškovi u uobičajenom dohotku pomenutih vakufa, zahvaljujući dobroti uzvišenog Boga, onda neka se svakog petka kuva zaprženi (masni) pirinač koji se na turskom

zove »dana pirinc«,³⁷ a da opravka pomenutih vakufa, ukoliko je to potrebno, bude iz onog što pretekne od pomenutih prihoda preko određenih [rashoda], uvedenih u [Knjizi] raspodele napisane na osnovu zapovesti Sultana — neka se poveća njegova pobeda! Ako ne postoji višak, ili višak ne bude dovoljan, onda neka se smanje pomenuti rashodi, koliko je potrebno, i neka se utroši za opravku, tako da ne ostane nikakav nedostatak u glavnici pomenutih vakufa, niti u bilo čemu u vezi sa njima.

Isto tako je postavio kao uslov da pitanje otpuštanja vakufskih službenika (korisnika vakufa)³⁸ i njihovo naimenovanje bude u rukama mutevelije i da se niko od velikana dotičnog perioda ili predstavnika vlasti toga vremena ne meša u to; da ne otpušta imenovanog dok obavlja svoju dužnost i vodi računa o službi za koju je određen. Ko skrene s pravog puta, najpre će ga mutevelija posavetovati i neće ga otpustiti. Kada to po drugi put ponovi, posavetovaće ga i strogo ga ukoriti, ali ga neće otpustiti. Međutim, ako nastavi da čini ono što ne priliči, onda će ga otpustiti i na njegovo mesto naimenovati nekog od sposobnih.

A u slučaju da propadnu objekti kojima su namenjeni prihodi pomenutih vakufa i nemoguće ih bude obnoviti zbog raznih teškoća koje nastanu u određenom periodu ili zbog nekog novonastalog stanja, onda neka pomenuti vakufi služe sirotim i ubogim muslimanima.

Pošto je pitanje vakufa i njegovih uslova bilo završeno, pomenuti dobrotvor je — neka potraju njegova pohvalna dela i njegov ustanovljeni položaj! — predao navedene vakufe u potpunosti pomenutom muteveliji — neka se produži njegov život! — i poverio mu da drži u svojim rukama sve njegove (vakufske) poslove i uredno sprovodi sve njegove odredbe i mutevelija je — neka se produži njegov život i poveća njegova moć! — uzeo vakuf u svoje ruke da s njim raspolaže, kako to priliči mutevelijama.

Posle je pomenuti dobrotvor hteo da odustane od onoga što je već urađeno (tj. od zaveštanja), dokazujući da ne postoji neopozivost prema pravnoj školi najvećeg i najstarijeg imama³⁹ — neka Bog bude zadovoljan s njim — i tvrdeći nasuprot spomenutog mutevelije vlasništvo (pravu svojine na spomenutim dobrima) pred onim koji ima u svojim rukama donošenje odluka o svim zakonskim pitanjima među ljudima — Allah mu dao velike blagodati! — Na to mu se pomenuti mutevelija suprotstavio tvrdeći da je njihovo uvakufljenje na šerijatu zasnovano, da je neopozivo u osnovi i pojedinostima prema stanovištu dvojice najvećih, najkreposnijih i najpoštovanijih imama⁴⁰ i zauzeo prema njemu (dobrotvoru) suprotan stav na šerijatski način.

Posle ove šerijatske rasprave i spora, koji se ima uvažavati, presudio je kadija koji je na vrhu ovog dokumenta potpisan — neka Bog učini da on potraje u donošenju zakonskih presuda, da sprovodi i potpisuje odluke! — u njegovom (dobrotvorovom) prisustvu i prisustvu onoga koji mu se suprotstavio, a nakon što je bio upoznat

³⁷ U tekstu *al-murtaziqa*.

³⁹ Tj. Abū Hanīfi Nu'mān ibn

Tābitu.

⁴⁰ Tj. prema Jusufu i Muhamedu.

sa pitanjem razilaženja [pravnik-teologa], o ispravnosti ovog vakufa i o njegovoj neopozivosti i pouzdanosti njegovih uslova u pojedinosti i u celini i registrovao ga kao vakuf legalizovan na šerijatu. I to su posvedočili svedočenjem koje se ima uvažavati, pravedni svedoci među poverljivim i pobožnim, ljudi među vernicima mono-teistima na koje se može osloniti.

Pa sve ono što je izloženo, objašnjeno, pomenuto, određeno, napisano, zabeleženo, zavedeno i odlučeno — postalo je ispravan vakuf, na šerijatu zasnovan i legalizovan i zaveštanje jasno, savršeno, čiji se uslovi ne mogu promeniti niti odredbe izmeniti. I nikome ko veruje u Allaha, njegove anđele, njegove svete knjige, njegove poslanike i sudnji dan, bio on valija ili naslednik, kadija ili sultan, car, vezir ili sudija, nije dozvoljeno da promeni ovaj vakuf, da ga izmeni, uništi ili ukine u odnosu na njegovu napisanu formu i ustaljeni oblik. A ko nešto preduzme da ga promeni i izmeni, uništi i ukine, onda od njega Allah neće primiti ništa, već će ga priključiti onima koji su po svojim delima izgubljeni, onima čiji je trud uzaludno propao na ovom svetu i koji zaslužuju najniže mesto na onom svetu.

A ko se založi da vakuf teče onako kako je objašnjeno i da se sprovodi kako je određeno, onda će mu nagradu dati Allah koji je blagosloven i uzvišen. On neće uskratiti nagradu onome ko čini dobra dela. A ko ga izmeni nakon što je [ovo] čuo, onda greh pada na one koji ga menjaju. Bog sve čuje i on je sveznajući.

Sačinjena presuda, posvedočenje, potvrda i detaljno sastavljanje i pisanje poslednjih dana veličanstvenog meseca šabana godine osam stotina devedeset šeste.⁴¹

Posvedočili su o onome što je u njemu (dokumentu):

Naš mula Šemsudin, sin Hamidudinov, kadija u Ohridu

Naš mula Nurudin, bivši⁴² kadija u Ohridu

Naš mula Nimetulah Čelebi, sin Šejha Ak Bika kadija u Kruji (Akçahisar)

Naš mula Hzi Čelebi, sin našeg mule pomenutog Šemsudina

Naš mula Muhjiddin, sin Mas'uda al-Harādži⁴³

Naš mula Hadži Ali, sin Hadži Ibrahimov

Hadži Ahmed, sin Hadži Ibrahimov

Ismail, sin Hadži Ibrahimov

Emir Hajrudin, sin Abdulhajjov

Naš mula Durmiš, sin Mustafe

Mustafa, sin Sinan bega, vojnik

Mehmed, sin Karađoza Jusufa

i drugi prisutni.

Na margini su napisane tri rečemice na arapskom koje u prevodu glase:

Čovekov odgoj je vredniji od zlata

Lepo vaspitanje je najbolji miraz, a lepa narav najbolji drug

Najbolji govor je kratak a jezgrovit

⁴¹ Između 29. juna — 8. jula 1491.

⁴² Interesantno da je upotrebljen perzijski izraz *kuhne* mesto arap-

skog *as-sābiq*.

⁴³ Može se pročitati i al-Džarrāhī.

ZUSAMMENFASSUNG

EIN ARABISCHER STIFTUNGSBRIEF AUS OHRID
AUS DEM JAHRE 1491

In den Händen der Nachfolger des Mutawalli der Stiftung (waqf) von Sinan Ćelebi aus Ohrid befindet sich eine Abschrift des Stiftungsbriefes (waqfiya) von Jusuf Ćelebi, legalisiert im Scheriatgericht in der Zeit vom 29. 6. bis 8. 7. 1491. Dieser Stiftungsbrief, der das Thema dieser Arbeit ist, gehört zu den ältesten Stiftungsbriefen unseres Landes in arabischer Sprache. Im Anfang spricht der Verfasser über die Persönlichkeit des Stifters, in der Annahme, dass dieser Jusuf Ćelebi, Bruder von Sinan Ćelebi, ist, über den Dr. Fehim Bajraktarević in seiner Arbeit *Turski spomenici u Ohridu* (Türkische Denkmäler in Ohrid — Prilozi za Orijentalnu filologiju, V, 1954—55), geschrieben hat, oder dass es sich um die gleiche Persönlichkeit handelt. In der Arbeit ist eine Reihe von Elementen angeführt, die für diese These sprechen. Der erwähnte Jusuf Ćelebi hat in Ohrid eine Zawija und eine Schule erbauen lassen. Für den Unterhalt der Schule und der Zawija und für das Bestreiten der für den normalen Betrieb dieser Objekte nötigen Kosten, hat der Stifter folgendes bestimmt: zwei Dörfer im Bezirk Struga mit allem Einkommen, 6 Wassermühlen, 16 Verkaufsläden in Ohrid, einen Weinberg, einen leeren Bauplatz in der Nähe von Ohrid, einen Han und einen Fischteich.

Weiter spricht der Verfasser über die Schrift dieses Dokumentes und er führt einige seiner Merkmale und Mängel an. Wieder der Verfasser feststellt, gibt es in der Abschrift einige Fehler, und zwar im Gebrauch des Artikels und in der Kongruenz von Haupt- und Zahlwort, was auch Fehler der Abschreiber sein können. Der Verfasser hält sich dann bei der Frage auf, warum die ältesten bei uns entstandenen Stiftungsdokumente in arabischer und nicht in türkischer Sprache abgefasst sind. Seiner Ansicht nach sind nicht nur diese Dokumente in arabischer Sprache geschrieben, sondern auch die ältesten Inschriften bei uns und in der Türkei. Es scheint, dass die Türken den Gebrauch der arabischen Sprache, wenigstens bei dieser Art von Dokumenten, von den Seldjuken übernommen haben. Die ältesten Stiftungsbriefe aus der Zeit der Seldjuken sind in arabischer Sprache. Ausserdem spielte auch das religiöse Moment eine gewisse Rolle. Es wurde nämlich angenommen, dass es zweckmässiger ist eine Inschrift auf der Moschee oder Medresse, einen Stiftungsbrief oder ein religiöses Dokument in arabischer Sprache abzufassen. Übrigens bestanden für diese Art von Dokumenten auch bestimmte Vorbilder.

Auf die Analyse der arabischen Sprache im Dokument selbst übergehend, hebt der Verfasser hervor, dass hier alle sprachlichen und stilistischen Elemente enthalten sind, die sich auch in ähnlichen Dokumenten bei uns befinden. Besondere Ähnlichkeit besteht mit dem Stiftungsbrief von Ćauš Beg aus Bitolj (s. Dr. Hasan Kaleši,

Najstarija vakufnama u Jugoslaviji (Der älteste Stiftungsbrief in Jugoslawien) — Prilozi za Orijentalnu filologiju, sv. X—XI, 1960—61, S. 55—74). Hier finden wir alle Eigenschaften, welche die arabische Sprache dieses Zeitraumes auszeichneten, die eigentlich die Sprache der arabischen Gesellschaft und Wissenschaft in der Zeit deren Dekadenz ist. Als solche unterscheidet sich die Sprache in diesen ältesten arabischen Dokumenten in Jugoslawien überhaupt nicht von der Sprache in arabischen Ländern. Jedoch, die Ausdrucksweise, der Gebrauch von gereimter Prosa (Sağ), zahlreiche Synonyme, der rhetorische Stil und ähnliches, sprechen für ein hohes Bildungsniveau der Menschen, die diese Dokumente abgefasst haben, und von deren ausgezeichneten Kenntnissen der arabischen Sprache.

Ferner hat der Verfasser versucht, zum erstenmal die Elemente der Diplomatie des Stiftungsbriefes zu bestimmen und das am Beispiel dieses von Jusuf Ćelebi. Der Stiftungsbrief beginnt mit einer kurzen *Invokation*. Darauf folgt *eine längere Invokation* (tamğid, taħmīd), die wir nahezu regelmässig bei allen Stiftungsbriefen vorfinden. Hier haben wir den Fall, dass die längere Invokation vor der Beglaubigung des Kadi steht, obwohl es umgekehrt üblich ist, dass die Beglaubigung des Kadi am Anfang des Dokumentes gesetzt wird. Es soll uns nicht wundern, dass wir hier nur eine Beglaubigung haben, denn es handelt sich hier um Stiftungen, die nur in einem Kadiluk waren. Die übrigen Elemente der Diplomatie folgen nach dem schon üblichen Vorbild, das wir regelmässig in den Stiftungsbriefen finden: *expositio* oder *narratio*, worin über die Motive gesprochen wird, die den Verfasser veranlassten, die Stiftung zu gründen, *dispositio*, wo die Stiftungen und Objekte aufgezählt und ihre Beschreibung und Grenzen angegeben werden, *Bedingungen* (šurūt), wo gesprochen wird, wie die Stiftung und die Objekte genutzt werden sollen und wie die Funktionen und Gehälter der Stiftungsangestellten zu bestimmen sind, *Legalisation* (taṣğīl), wo wir die übliche Polemik vor dem Kadi zwischen dem Stifter und dem Mutawalli über die am Scheriat begründete Richtigkeit der Stiftung und *der Entscheid* des Kadi, dass die Stiftung am Scheriat begründet ist, *sanctio*, die in den Stiftungsbriefen die Form einer Verdammung (la'na) hat, dann *Datierung* (ta'riħ) und zum Schluss die *Zeugenaussage* (iṣhād).

Nach dieser längeren Einleitung über das Dokument selbst, gibt der Verfasser den kritisch durchgesehenen arabischen Text, Übersetzung mit den nötigen philologischen und historischen Kommentaren und am Ende Faksimiles.